

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри кримінального правосуддя

та правоохоронної діяльності

доктора юридичних наук, доцента

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ГУСАКА Андрія Петровича

на дисертацію ШУЛІКИ Вікторії Ігорівни

на тему: «ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ ВЕЛИКОЇ

БРИТАНІЇ (II пол. XX ст. – поч. XXI ст.)»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Проблема організаційно-правових засад функціонування пенітенціарної системи Великої Британії є важливим та актуальним напрямком наукових досліджень, особливо в контексті сучасних реформ кримінально-виконавчої системи України та гармонізації її із європейськими стандартами.

Вивчення поданих В. І. Шулікою матеріалів дисертації, анотації, а також ознайомлення з науковими публікаціями здобувачки, зарахованих за темою дисертації, дає підстави стверджувати, що авторкою проведено ґрунтовне дослідження обраної проблематики, виявлено її малодосліджені аспекти, систематизовано значний масив нормативного, емпіричного й аналітичного матеріалу, здійснено порівняльно-правовий аналіз із національною системою.

Сформульовані у дисертації наукові положення, узагальнення та висновки свідчать про високий рівень обізнаності авторки з обраною тематикою та її здатність до самостійного наукового мислення.

Дисертанткою досягнуто поставленої мети дослідження, належним чином реалізовано дослідницькі завдання. Дисертація виконана на високому науковому та методологічному рівнях, відповідає вимогам до кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Ступінь актуальності обраної теми дослідження. Функціонування пенітенціарної системи в умовах демократичного суспільства, орієнтованого на гуманізацію кримінальної політики та дотримання прав людини, є однією з найважливіших складових державного управління у сфері юстиції. Особливої актуальності набуває дослідження організаційно-правових засад функціонування пенітенціарної системи Великої Британії, яка протягом останніх десятиліть демонструє приклад ефективної модернізації системи виконання покарань, впровадження стандартів реабілітації, ресоціалізації засуджених та підвищення якості тюремного адміністрування.

Досвід Великої Британії є цінним у контексті реформування пенітенціарної системи України, яка наразі перебуває у стані глибокої трансформації, зокрема в умовах воєнного стану та активізації євроінтеграційного курсу. Аналіз британської моделі дозволяє оцінити перспективи запровадження індивідуалізованих підходів до засуджених, розвитку механізмів пробації, запровадження сучасних стандартів утримання у місцях позбавлення волі, а також взаємодії державних органів і громадського сектору у сфері пенітенціарної політики.

Дисертантка ґрунтовно досліджує організаційно-правові засади функціонування пенітенціарної системи Великої Британії в історичній ретроспективі, зосереджуючи увагу на її нормативно-правовій структурі, інституційній побудові та етапах розвитку. У центрі дослідження перебувають ключові моделі правового регулювання, організації діяльності установ виконання покарань, а також соціально-правові виклики, з якими

стикалася британська пенітенціарна система у другій половині XX – на початку XXI століття.

Актуальність теми дисертації визначається потребою поглибленого наукового аналізу зарубіжних правових систем як важливої частини розвитку сучасної юридичної науки. Отримані результати мають самостійну цінність у межах порівняльного правознавства, історико-правових досліджень та пенології.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації В. І. Шуліки.

Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації В. І. Шуліки, забезпечується рядом чинників, що в сукупності підтверджують достовірність отриманих результатів та їхню наукову і практичну цінність:

- професійним вирішенням авторкою важливих наукових завдань, серед яких – аналіз нормативно-правового регулювання пенітенціарної системи Великої Британії, дослідження її інституційної побудови, класифікація типів пенітенціарних установ, а також узагальнення умов тримання засуджених із урахуванням міжнародних стандартів і внутрішньої еволюції британської моделі;

- узгодженістю логіко-структурної схеми дисертації з поставленими метою і завданнями: розділи роботи послідовно розкривають методологічні засади дослідження, історичну динаміку розвитку системи, сучасні механізми функціонування та перспективи її вдосконалення;

- використанням широкої джерельної бази: від правових актів Великої Британії, включно з законом «Про в'язниці», «Тюремними правилами» та законами про кримінальну юстицію, до аналітичних звітів Міністерства юстиції Великої Британії, даних статистики та матеріалів провідних міжнародних і наукових інституцій, зокрема Prison Reform Trust, Howard League for Penal Reform, університетів Оксфорду, Кембриджа, Бірмінгема;

– чіткою відповідністю предметної спрямованості дослідження сучасним тенденціям розвитку кримінально-виконавчого права та загальним напрямом еволюції пенітенціарних систем у контексті міжнародного досвіду, без безпосереднього акценту на реформування української моделі;

– послідовною полемікою з позиціями українських, британських, європейських і американських вчених, серед яких праці Дж. Даллама, Ф. Дюнкела, Ш. Доловіч, М. Кавадіно та українських дослідників: М. Яцишина, О. Джузи, С. Денисова, В. Борисова та ін.;

– застосуванням комплексу наукових методів – від історико-правового, порівняльно-правового й формально-юридичного до аксіологічного, гносеологічного, герменевтичного, соціологічного й статистичного, що надало дослідженню глибини та міждисциплінарного виміру;

– апробацією результатів дослідження у десяти публікаціях, включаючи статті у фахових юридичних журналах України, збірниках міжнародних конференцій, а також у журналі, індексованому в Scopus.

Таким чином, наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації В. І. Шуліки, є теоретично обґрунтованими, методологічно вивіреними, належним чином верифікованими та мають прикладне значення для науки, правотворчості й практики реформування кримінально-виконавчої системи України.

Новизна і загальнонаціональне значення здобутих В. І. Шулікою результатів полягає у реалізації доктринального підходу до визначення організаційно-правових засад функціонування пенітенціарної системи Великої Британії з урахуванням її історичної еволюції, сучасних викликів та принципів гуманізації виконання покарань. Здобуті результати мають самостійну цінність у межах порівняльного правознавства та можуть бути використані як орієнтир для подальших досліджень і академічного аналізу правозастосовних моделей у сфері кримінально-виконавчого права.

Вбачається, що є добре продуманими і належним чином аргументованими, а тому заслуговують на підтримку такі положення:

- проаналізовано ключові структурні та нормативні елементи пенітенціарної системи Великої Британії, зокрема у сферах ресоціалізації, умов тримання, організації діяльності виправних установ та участі громадськості. У вступі (с. 20) авторка наголошує на важливості вивчення ефективного зарубіжного досвіду у сфері пенітенціарної політики. У розділі 3.1 (с. 132–138) детально розглянуто механізми громадського моніторингу, моделі організації установ та підходи до поводження з засудженими, притаманні британській системі;

- у підрозділі 3.4 (с. 160–164) дисертантка обґрунтовує доцільність прийняття у Великій Британії єдиного кодифікованого акту, який би комплексно врегулював правовий статус засуджених, визначивши вичерпний перелік їхніх прав, обов’язків і гарантій. Авторка зазначає, що наявна модель фрагментарного регулювання через підзаконні інструкції (Prison Service Instructions) не забезпечує належного рівня правової визначеності. У висновках (с. 176) ця пропозиція формулюється як один із ключових результатів дослідження. У пункті про наукову новизну (с. 27–28) акцентується на необхідності чіткого і системного закріплення змісту правового статусу засуджених саме у законодавчому акті, без можливості його звуження за допомогою підзаконних джерел;

- охарактеризовано сучасні принципи функціонування британських пенітенціарних установ, зокрема гуманність, індивідуалізацію, пропорційність та відповідальність. У підрозділі 2.3.2 (с. 104–107) детально розкрито зміст кожного з цих принципів, показано їх реалізацію у практиці пенітенціарних установ Великої Британії та значення для побудови ефективної та збалансованої системи виконання покарань. У висновках (с. 176) підкреслюється роль цих принципів у забезпеченні стабільності, відкритості та правової визначеності в межах британської моделі. У науковій новизні (с. 27) ці принципи виділено як теоретичну категорію, що

узагальнює засади функціонування сучасної пенітенціарної системи Великої Британії;

- систематизовано типи пенітенціарних закладів Великої Британії (державні та приватні), визначено особливості їх правового статусу, моделі підпорядкування та взаємодії з органами влади. У підрозділі 2.2 (с. 72–78) авторка подає класифікацію в'язниць за формою власності та управління, акцентуючи на співвідношенні між державним контролем і приватною ініціативою. У роботі описано механізми розподілу повноважень, систему підзвітності й нормативне забезпечення функціонування таких установ. Узагальнення цих характеристик надано у висновках (с. 176) як орієнтир для можливої адаптації в Україні;

- узагальнено підходи до оцінювання ефективності умов тримання засуджених з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема Правил Мандели та Європейських пенітенціарних правил. У підрозділі 2.3.2 (с. 104–118) авторка систематизує базові умови утримання, що забезпечуються у в'язницях Великої Британії, та співвідносить їх із вимогами міжнародного права. У розділі 3.2 (с. 139–150) розглядаються морально-етичні засади поведінки із засудженими. У висновках (с. 176) ці аспекти подаються як важлива частина загального уявлення про сучасну пенітенціарну політику, без акценту на можливість прямої адаптації в умовах України;

- здійснено аналіз впливу пандемії COVID-19 на функціонування пенітенціарної системи Великої Британії. У підрозділі 2.3.2 (с. 114–118) авторка розкриває наслідки пандемії для освітніх і реабілітаційних програм, відзначає кадрову нестачу, обмеження прав засуджених і зниження рівня насильства у зв'язку з ізоляційними заходами. Окремі аспекти цієї теми отримали розвиток у тезах наукової доповіді (позиція 8 у списку публікацій, с. 14). У висновках (с. 176) пандемія COVID-19 згадується як важливий чинник, що вплинув на функціонування британської системи, проте питання її впливу на українську пенітенціарну політику не порушується;

– у розділі 3.1 (с. 132–138) авторка детально аналізує діяльність незалежних спостережних органів у Великій Британії, зокрема Independent Monitoring Boards, які здійснюють постійний моніторинг умов тримання у пенітенціарних установах. Висвітлено їхні повноваження, механізми незалежності та взаємодію з адміністрацією в'язниць. У дисертації показано роль цих органів у забезпеченні відкритості та публічності пенітенціарної системи Великої Британії.

У дисертації В. І. Шуліки є й чимало інших наукових положень, висновків і рекомендацій, які заслуговують схвальної оцінки.

У поданих для оцінювання матеріалах **не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.**

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, **відображено** у 10 (десяти) наукових публікаціях, з-поміж яких: 1 (одна) стаття у науковому періодичному виданні, що індексується у міжнародній наукометричній базі Scopus; 4 (чотири) статті у фахових виданнях України з юридичних наук; 5 (п'ять) тез доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Всі наукові статті, зараховані за темою дисертації, предметно стосуються тематики дисертаційного дослідження.

Водночас, детальне ознайомлення з дисертаційним дослідженням В. І. Шуліки дозволяє виокремити у ньому **окремі дискусійні положення:**

1. У підрозділі 2.3.1 (с. 93–99) авторка досить докладно зупиняється на демографічних змінах у британських пенітенціарних установах, зокрема динаміці чисельності ув'язнених, гендерному складі, кількості самогубств, вікових особливостях тощо. Подано статистичні показники, які є важливими для загального уявлення про тенденції розвитку пенітенціарної системи. Водночас, у дослідженні недостатньо простежено, як саме вказані соціальні зміни вплинули на трансформацію правового регулювання. Хотілось би почути відповідь на це питання під час захисту.

2. У підрозділі 3.4 (с. 160–164) дисертантка обґрунтовує доцільність прийняття єдиного кодифікованого акту у Великій Британії, що мав би закріпити вичерпний перелік прав, обов’язків і гарантій для засуджених осіб. Водночас, постає питання, як саме в британській практиці співвідносяться положення Prison Act, Prison Rules і тюремні інструкції (Prison Service Instructions). Чи були виявлені дисертанткою під час дослідження суперечності, дублювання або нормативні колізії між актами різного рівня.

3. Вбачається, що наукова цінність праці могла б бути посилена шляхом глибшої аналітичної інтерпретації здобутих результатів – наприклад, через виявлення внутрішньої логіки розвитку британського пенітенціарного законодавства, його залежності від соціальних, політичних чи ідеологічних чинників, а також формулювання відповідних висновків.

Зроблені зауваження і побажання стосуються дискусійних аспектів, не знижують загального наукового рівня дисертаційної роботи, не ставлять під сумнів основні результати дослідження, отримані В. І. Шулікою, і лише підкреслюють складність, масштабність і актуальність обраної нею наукової проблематики.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Шуліки В. І. на тему: «Організаційно-правові засади функціонування пенітенціарної системи Великої Британії (II пол. XX – поч. XXI ст.)» є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливе наукове завдання.

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України.

Дисертаційне дослідження не містить порушень академічної доброчесності.

Таким чином, дисертація на тему: «Організаційно-правові засади функціонування пенітенціарної системи Великої Британії (II пол. XX – поч. XXI ст.)» відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам п. п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – **ШУЛІКА Вікторія Ігорівна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ

**Доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального правосуддя
та правоохоронної діяльності юридичного
факультету Волинського національного
університету імені Лесі Українки**

Андрій ГУСАК